Молодь і ринок №4 (14) 2005

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

Засновник:
Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка

Заснований в 2002 році, виходить щоквартально

Статті, опубліковані в журналі, зараховуються як фахові
(підстава: Постанова ВАК України №2 05/5 від 08.06. 2005 р.)
Свідоцтво про державну реєстрацію: серія ЛВ №291
№4 (14) 2005
Схвалено вченою радою Дрогобицького державного педагогічного університету
(протокол №11 від 15.09.2005 р.)

Головний редактор
Мирон ВАЧЕВСЬКИЙ, *к.е.н., професор, Науковий кореспондент АПН України, член Національної спілки журналістів України*

Заст.головного редактора
Григорій ЛЕВЧЕНКО, *к.пед.н., Вчений секретар апарату Президії АПН України*
Мирослав САВЧИН, *д. психолог. н., професор*

Редакційна колегія:
Валерій СКОТНИЙ, *д.філос.н., професор, академік*
Василь МАДЗІГОН, *д.пед.н., професор, академік*
Володимир КЕМІНЬ, *д.пед.н., професор*
МаріяЧЕПІЛЬ, *д.пед.н., професор*
Василь ВИННИЦЬКИЙ, *д.філол.н., професор*
Мирослав САВЧИН, *д.психол.н., професор*
МиколаЗИМОМРЯ, *д.філол.н., професор*
Віктор СИДОРЕНКО, *д.пед.н., професор, академік*
Олександр КОБЕРНИК, *д.пед.н., професор*
Іван МИХАСЮК, *д.е.н., професор, академік*
Олександр ШПАК, *д.пед.н., професор*
Степан ВОВКАНИЧ, *д.е.н., професор, академік*
Степан ДАВИМУКА, *д.е.н., професор, член Академії економічних наук і Академії менеджменту та підприємництва*
Наталія ПРИМАЧЕНКО, *відповідальний секретар, заст.головного редактора*

Адреса редакції: 82100 Дрогобич, Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка, вулиця Івана Франка, 30, тел.:(03244) 3-12-76, 2-50-48, 8(067) 2677635

Редакція приймає замовлення на випуск тематичного номера або окремого розділу за кошти замовника
Редакція приймає замовлення на розміщення реклами.
Редакція розглядає рукописи, подані в першому примірнику машинопису.
Редакція зберігає за собою право скорочувати і виправляти матеріали. Статті, підписані авторами, висловлюють їх власні погляди, а не погляди редакції. Рукописи авторам не повертаються.
За достовірність фактів, цитат, власних імен, географічних назв, статистичних даних та інших відомостей відповідають автори публікацій.

ISBN 5-7763-1011-3

Микола Корець, *кандидат фізико-математичних наук, доцент*
Національного педагогічного університету
ім. М. П. Драгоманова
м. Київ

СУМІЖНА ПІДГОТОВКА ВЧИТЕЛІВ ТРУДОВОГО НАВЧАННЯ З ІНШИМИ СПЕЦІАЛЬНОСТЯМИ

У статті науково обґрунтовується доцільність паралельно із підготовкою вчителів трудового навчання здійснювати додаткову суміжну підготовку за виробничим фахом (спеціалісти служб охорони праці, спеціалісти служб організації та безпеки дорожнього руху, спеціалісти захисту інтелектуальної власності, менеджер соціальної служби) або за іншою спорідненою педагогічною спеціальністю (викладачі автосправи, викладачі навчальних дисциплін з технічної творчості).

Постановка проблеми. У доповіді Міністра освіти і науки України Василя Кременя на семінарі-нараді ректорів вищих навчальних закладів III–IV рівнів акредитації та інститутів післядипломної педагогічної освіти, начальників управлінь освіти і науки державних адміністрацій в Умані 27 травня 2003 року особлива увага акцентувалася на модернізації національної освіти [1]:

"Для успіху трансформаційних процесів в освіті їх вектори повинні узгоджуватися із загальною доктриною модернізації політичних, культурних, економічних, суспільних інститутів. Разом з тим освіта буде ефективною, якщо хоч на півроку випереджатиме зміни в суспільстві".

Скорочення обсягу годин, які передбачені на вивчення трудового навчання відповідно до нових державних стандартів базової і повної середньої освіти [3], поставило у дуже скрутне становище вчителів цього фаху щодо забезпечення повним нормованим педагогічним навантаженням. Це особливо торкнулося невеликих та малокомплектних сільських шкіл, де вчитель трудового навчання може бути забезпечений педагогічним навантаженням лише на половину ставки. Передбачаючи такий стан, у багатьох педагогічних університетах традиційно поєднували підготовку вчителів для освітньої галузі "Технології" зі спорідненою спеціальністю, а саме: вчителя фізики, вчителя основ інформатики та іншими.

Метою роботи є розробка науково-практичних основ для реалізації суміжної підготовки фахівців як педагогічних, так і виробничих спеціальностей паралельно з основою підготовкою вчителів трудового навчання за освітньо-кваліфікаційними рівнями "Бакалавр" та "Магістр". Такі підходи спрямовані на розширення можливостей та зростання мобільності майбутніх вчителів на ринку праці.

Виклад основного матеріалу. Безумовно, такий підхід, коли отримують кваліфікацію ще однієї вчительської спеціальності без надмірних додаткових витрат, може в деякому наближенні, зважаючи на сприятливі об'єктивні обставини, розв'язувати проблеми гарантованого забезпечення молодого спеціаліста педагогічним навантаженням, яке б відповідало повній ставці. Але частіше мають справу з ситуацією, коли в школі, для прикладу, є вчитель фізики, а основи інформатики, як правило, викладають вчителі математики. І тоді вчитель трудового навчання зі своєю додатковою спеціальністю залишається не конкурентоспроможним, тобто понижується рівень його соціальної захищеності. Тоді багатьох з них обставини, що склалися, змушують працевлаштовуватися не за фахом і навіть у таких умовах, коли випускник не може реалізувати не лише свою педагогічну підготовку, а і в цілому свій освітній статус. А це – марна витрата для підготовки такого фахівця як державних, так і особистих коштів. Отже, дане питання має державну вагу і потребує оперативного розв'язання.

Розмірковуючи про перспективи розвитку педагогічної освіти, В.Андрущенко вважає, що вчителеві слід – про всяк випадок – давати іншу, не вчительську професію: можливо бухгалтера чи діловода, організатора, може знавця редакційно-видавничої справи. Це буде соціальною відповіддю на соціальні потреби [2]. Такий підхід відкриває один із важливих напрямів розв'язання загальної проблеми. У цьому зв'язку необхідно спроектувати можливе оптимальне поєднання процесу підготовки вчителя трудового навчання зі спеціальностями народногосподарського фаху.

З окреслених контурів перспектив розвитку

© М. Корець, 2005

підготовки вчителів трудового навчання у сучасних умовах вимальовуються деякі можливі варіанти поєднання основної спеціальності з фахом не лише освітянського напряму, але і для роботи в системі служб соціального захисту громадян, різноманітних курсів, закладів перекваліфікації та інше, а також поєднання із фахом виробничого характеру. Для запровадження нових спеціальностей чи спеціалізацій необхідним мінімумом є наявність трьох складових: науково-педагогічні кадри; матеріально-технічне та інформаційне забезпечення. У додаток до цього нами було взято до уваги наступні фактори.

Перше. Суміжна спеціальність повинна мати багато навчальних дисциплін, які є спільними для двох фахів, тобто при опануванні основної спеціальності повинні створюватися передумови для навчання зі спорідненої. При цьому особлива увага зверталася на те, щоб суміжна спеціальність не вплинула на якість підготовки спеціаліста за основною. Це простіше реалізується, коли додатковий фах – педагогічного профілю.

Спільними для підготовки спеціалістів є навчальні дисципліни розділу "Гуманітарної і суспільно-економічної підготовки". Вони, як правило, становлять майже 20% від загального обсягу годин, що передбачений 5-річним терміном навчання при підготовці фахівця за освітньо-кваліфікаційним рівнем "Спеціаліст".

У таких умовах для опанування спорідненою спеціальністю надається рік навчання, тобто обсяг навчальних дисциплін від усього курсу навчання становить 20%. Враховуючи попередні міркування, спільними при вивченні навчальних дисциплін науково-предметної підготовки повинні бути 60%. Якщо споріднена спеціальність педагогічного профілю, то на вивчення навчальних дисциплін психолого-педагогічного напряму як однієї зі складових професійної підготовки відводиться від 10 до 13%. Тоді спільними можуть бути 47 – 50% навчальних дисциплін від загального обсягу. Для випадку поєднання додаткової спеціалізації технічного спрямування ця цифра ще зменшується, бо для майбутнього вчителя трудового навчання передбачено вивчення циклу навчальних дисциплін фундаментальної підготовки таких, як "Загальна фізика", "Вища математика", "Нові інформаційні технології", "Технічні засоби навчання", "Безпека життєдіяльності", "Основи охорони праці" та "Охорона праці в галузі", обсяг яких становить 10%.

Друге. Споріднена спеціальність повинна мати попит на ринку праці і передусім, у тих регіонах, де прогнозовано будуть працевлаштовані випускники за основним фахом.

Третє. Поєднаний курс має бути не надмірно обтяжливим, нескладним і реальним для опанування його пересічним студентом. Він не повинен передбачати селективність для обмеженого кола здібних студентів.

Четверте. Поєднана спеціальність має бути широко функціональною, тобто мати своє застосування як у міській, так і в сільській місцевості, або як у сільському господарстві, так і на промисловому виробництві. Хоча ця позиція може коректуватися залежно від місця розміщення педагогічного закладу освіти та регіонів, які він переважно забезпечує педагогічними кадрами.

Розглянемо перший варіант, коли суміжним є здобуття педагогічної спеціальності. Класичне поєднання з підготовкою вчителів за педагогічними спеціальностями з фізики, основ інформатики, професійного навчання практично реалізуються і особливості здійснення такої підготовки в сучасних умовах нами обґрунтовані в роботі [4]. Ми вважаємо, перспективним на сучасному етапі професійної підготовки вчителів трудового навчання запровадження спеціалізації з "Автосправи". Нині існує досить розгалужена мережа автошкіл, курсів перекваліфікації, міжшкільних навчально-виробничих комбінатів, де є потреба у викладачах автосправи. Як правило, в більшості випадків тут працюють викладачами особи, які мають вищу технічну освіту за спеціальностями, що пов'язані з автомобільним транспортом. Тому спеціалізація "Автосправа" буде дуже необхідною для здобуття другої вищої освіти на контрактній основі для заочної форми навчання. Для цієї спеціалізації є всі необхідні лабораторії, що передбачені нормативами підготовки вчителів трудового навчання незалежно від спеціалізації, а теоретичні основи закладені в нормативних курсах таких навчальних дисциплін, як "Машинознавство", "Автосправа", "Технічна механіка". Для даної спеціалізації нами пропонується вивчення таких навчальних дисциплін науково-технічної підготовки:

- експлуатація і ремонт автомобілів – 144 години (2,6 кр.);
- організація та безпека дорожнього руху – 72 години (1,3 кр.);
- практикум з автомобільної справи – 72 години (1,3 кр.);
- паливо-мастильні матеріали – 54 години (1 кр.);
- сільськогосподарські машини – 72 години

(1,3 кр.);

- основи автоматизації в управлінні транспортними засобами – 54 години (1 кр.);

- методика викладання за спеціалізацією – 72 години (1,3 кр.).

Усе разом становить 540 годин, тобто 10 кредитів.

Загалом назва спеціалізації "Автосправа" має досить застарілу і зовсім незрозумілу форму стосовно її змісту навчання. У політехнічному словнику є понад сто слів з першою частиною слова "авто", але всі вони мають різне змістове значення. До речі, в словнику відсутнє слово "Автосправа", хоча під позицією 61 є слово "Автомобіль". До традиційної спеціальності чи спеціалізації "Автосправа" найбільш вірогідно підходить "Автомобільний транспорт", про що в енциклопедичному словнику значиться: "Автомобільний транспорт – вид транспорту, який здійснює перевезення вантажів і пасажирів по безрейкових шляхах. Основна сфера застосування автомобільного транспорту – розвезення і підвезення вантажів до магістральних видів транспорту, перевозка промислових і сільськогосподарських вантажів на короткі відстані, внутрішньоміські перевозки і т. і." [5]. Тому виникає сумнів у правильності назви спеціалізації "Автосправа", бо перша складова несе високу універсальність, яка лише в одному відсотку стосується проблеми, що розв'язується. Цей термін автоматично був перенесений навіть на назви –"Автошкола", "Автосервіс" та інші. Тому коректніше буде назвати цю підготовку або "Автотранспортна справа" або "Організація та безпека дорожнього руху", а на рівні загальноосвітньої школи профільні заняття з трудового навчання за цим напрямом чітко називати не "Автосправа", а "Підготовка водіїв" із вказанням категорії.

Хоча назва спеціалізації "Організація та безпека дорожнього руху" має більш віддалену сутність від педагогічної галузі освіти, а, зрештою, вона може бути гармонійним поєднанням педагогічного та виробничого напряму.

У підготовці спеціалістів за суміжним фахом, слід розширити класичне бачення з визначення профілів, і пропонувати ті, що необхідні на ринку праці для системи перепідготовки, для освітніх закладів, не підпорядкованих Міністерству освіти і науки України.

Останнім часом до навчальних планів підготовки інженерів, технологів включають цикл навчальних дисциплін з технічної творчості. Викладачів таких навчальних дисциплін для вищих технічних закладів освіти різних рівнів акредитації спеціально ніде не готують, а для майбутніх вчителів трудового навчання тривалий період реалізується спеціалізація "Технічна творчість" або "Прикладна творчість". За навчальним планом підготовки вчителів трудового навчання з вказаної спеціалізації передбачено вивчення таких навчальних дисциплін:

- технічна творчість – 136 годин (2,5 кр.);

- теорія і практика технічної творчості – 54 години (1 кр.);

- художня обробка матеріалів – 108 годин (2 кр.);

- практикум з технічного моделювання – 108 годин (2 кр.).

Загалом на цей цикл навчальних дисциплін передбачено майже 10 кредитів (7,5). Така база може слугувати основою для підготовки викладачів навчальних дисциплін з технічної творчості для вищих технічних закладів освіти, коли додаткове навчання до спеціальності "Трудове навчання" буде здійснюватися за програмою магістра. При цьому, безумовно, не буде вестися підготовка вчителів за спеціалізацією, а відведені години на спеціалізацію будуть спрямовані саме на здобуття додаткової спеціальності.

Тому розглянемо другий варіант, дещо складніший і більш обмежений у виборі, коли поєднання здійснюється не за вчительською спеціальністю. Але вести паралельну підготовку таких спеціалістів найбільш реально:

- спеціалісти служби охорони праці (для сільськогосподарського і промислового виробництва, для установ державної і недержавної форм власності);

- спеціалісти служби організації та безпеки дорожнього руху;

- спеціалісти захисту інтелектуальної власності;

- технічний перекладач (для наукової сфери і сфери сервісу обслуговування);

- менеджер соціальної служби (для державних служб соціального захисту населення).

Стосовно спеціалістів служби охорони праці, то підготовку таких фахівців цілеспрямовано не здійснюють у тому обсязі, в якому це потрібно для всіх установ, підприємств, організацій згідно із Законом України "Про охорону праці". У таких службах, і це в кращому випадку, працюють фахівці інженерно-технічних чи технологічних спеціальностей, а в гіршому – люди з вищою освітою, але без належних професійних знань.

Згідно з навчальним планом підготовки вчителів трудового навчання передбачено

паралельно до основної надавати додаткову кваліфікацію вчителя основ безпеки життєдіяльності. Для цього передбачено з фахової підготовки вивчати:

- безпеку життєдіяльності – 54 години (1 кр.);
- основи охорони праці – 54 години (1 кр.);
- охорону праці в освітній галузі – 54 години (1 кр.);
- шкільний курс і методика викладання ОБЖД – 54 години (1 кр.).

Враховуючи те, що в перспективі відповідно до нових держстандартів середньої освіти відпаде необхідність у підготовці вчителів основ безпеки життєдіяльності, то набутий практичний досвід, а також обов'язкове вивчення трьох перших нормативних навчальних дисциплін можна саме спрямувати в інше русло – здійснювати підготовку спеціалістів для служб охорони праці.

Як видно, теоретична основа для цього закладена. Залишається детальніше розглянути правові основи охорони праці, діловодство та охорону праці в окремих галузях виробництва.

Зокрема, нами пропонується вивчення таких навчальних дисциплін розділу професійної підготовки:

- правові основи, організація роботи та навчання служб охорони праці – 54 години (1 кр.);
- математичні методи і критерії оцінки безпеки виробництва та праці – 54 години (1 кр.);
- основи фізіології, гігієни праці та виробничої санітарії – 54 години (1 кр.);
- основи безпеки експлуатації технологічного обладнання і процесів – 54 години (1 кр.);
- електробезпека – 54 години (1 кр.);
- безпечна експлуатація систем під тиском – 54 години (1 кр.);
- безпека навантажувально-розвантажувальних роботах і на транспорті – 54 години (1 кр.);
- пожежна безпека – 54 години (1 кр.);
- діловодство служб охорони праці – 54 години (1 кр.);
- статистична обробка інформації з використанням ЕОМ – 54 години (1 кр.).

Таким чином, загалом буде 10 кредитів загального обсягу, хоча аудиторних годин буде менше, але вони повинні залишитися на умові достатності з тим, щоб охопити ґрунтовним вивченням усі напрями роботи служб охорони праці.

Підготовку спеціалістів служб організації та безпеки дорожнього руху, як правило, здійснюють у вищих технічних закладах освіти автомобілетранспортних спеціальностей та у вищих закладах освіти МВС України, які мають спеціальності, пов'язані з майбутньою роботою у системі Державтоінспекції. Ці заклади освіти мають серйозні напрацювання в такій підготовці фахівців. Але останнім часом такі спеціальності розпочали відкривати і у вищих технічних закладах освіти, де немає транспортних спеціальностей (для прикладу, у Національному університеті архітектури і будівництва). Тому це реально здійснювати і в педагогічних закладах освіти як споріднений фах із кваліфікацією вчителя трудового навчання і технологій. Не будемо зупинятися на змістовому наповненні навчального плану, оскільки для спеціальності "Організація і безпека дорожнього руху" перелік навчальних дисциплін спеціальної професійної підготовки передбачений державними стандартами.

При підготовці спеціалістів захисту інтелектуальної власності, патентознавців досить корисну послугу будуть виконувати такі нормативні навчальні дисципліни, як "Технічна творчість", "Основи організації наукових досліджень", "Основи виробництва". З основами патентознавства студенти досить поширено ознайомлюються у вивченні як першої, так і другої навчальної дисципліни. Метрологія в деякому обсязі вивчається в третьому інтегрованому курсі (підрозділи "Основи технічних вимірювань та взаємозамінності"). Нами проведено обґрунтування на включення до професійної підготовки таких спеціалістів наступних навчальних дисциплін загальним обсягом в 10 кредитів:

1. Наукові засади захисту інтелектуальної власності – 54 год. (1 кр.).
2. Системи захисту установ та ділової інформації – 54 год. (1 кр.).
3. Архітектура ЕОМ та захист інформації – 54 год. (1 кр.).
4. Технічні засоби та системи захисту інтелектуальної власності – 54 год. (1 кр.).
5. Патентознавство та метрологія – 108 год. (2 кр.).
6. Моделі та методи прийняття рішень – 54 год. (1 кр.).
7. Математична теорія ризику та страхова справа – 54 год. (1 кр.).
8. Правові основи захисту інформації – 54 год. (1 кр.).
9. Практика технічного перекладу – 54 год. (1 кр.).

На перший погляд важко знайти щось спільне між технічною підготовкою вчителя трудового навчання і підготовкою перекладача. Річ у тім, що технічний переклад потребує знання не лише іноземної мови, а й техніки, технологій і відповідно їх термінології на професійному рівні. Таке поєднання, на наш погляд, краще здійснювати не з інженерними спеціальностями

або виділяти "Технічний переклад" як автономну спеціальність, а поєднувати із технічними спеціальностями педагогічної галузі освіти (трудове чи професійне навчання).

Додаткову спеціальність менеджера соціальної служби в оптимальному варіанті найкраще поєднувати тоді, коли підготовка вчителя трудового навчання на освітньо-кваліфікаційному рівні "Спеціаліст" здійснюється за спеціалізацією "Менеджмент" чи "Основи підприємницької діяльності". В цій ситуації теоретичні основи менеджменту вивчаються за навчальним планом основної спеціальності, а залишається більш повно і ретельно вивчити менеджмент у конкретній галузі – соціальній службі.

Але, як і в попередніх, так і в цьому випадку спеціалізації залишаються, хоча їх доцільно змістити на освітньо-кваліфікаційний рівень "Бакалавр". Таким чином на освітньо-кваліфікаційному рівні "Молодший спеціаліст" буде два напрями підготовки (технічна чи обслуговуюча праця у класичному варіанті), а також різноманітні напрями (за вибором факультету) підготовки, які визначає спеціалізація на освітньо-кваліфікаційному рівні "Бакалавр".

Увесь цей аналіз проведений для підготовки вчителів трудового навчання в умовах педагогічних університетів. Виникає запитання, а чи можуть запроваджувати поєднання спеціальностей педагогічного і виробничого характеру в умовах педагогічних училищ та коледжів? Поєднання на рівні "Молодшого спеціаліста" ускладнено, бо там і так перевантажено у кваліфікації випускника (вчитель трудового навчання, креслення і керівник гуртkової роботи). До того ж, при входженні в Європейський освітній простір освітньо-кваліфікаційний рівень "Молодший спеціаліст" буде ліквідовано. А ось на освітньо-кваліфікаційному рівні "Бакалавра" це допустимо, тобто в умовах навчально-виховного процесу педагогічних коледжів. Тут поєднання реальне з не вчительськими спеціальностями для підготовки фахівців середньої ланки (для прикладу, підготовка техніків з охорони праці).

Висновки. Отже, теоретичне обґрунтування поєднання підготовки вчителів трудового навчання і технологій із суміжними спеціальностями педагогічного чи виробничого характеру існує, але в практичній діяльності слід належним чином провести узгодження підрозділів навчального плану в частині основної і суміжної спеціальностей з тим, щоб усунути дублювання, не ущільнювати фахової підготовки основної спеціальності і на належному рівні представити суміжний фах.

1. Василь Кремень. Підготовка вчителя в умовах переходу загальноосвітньої школи на новий зміст, структуру і 12-річний термін навчання // Вища школа, 2003. – № 1. – С.3–11.

2. Віктор Андрущенко. Роздуми про вчителя // Директор школи, ліцею, гімназії. – 2003. – № 4. – С.86–91.

3. Державний стандарт базової і повної освіти. Затверджений Постановою Кабінетів Міністрів України № 24 від 14.01.04.

4. Корець М.С. Перебудова системи професійної підготовки вчителів для освітньої галузі "Технології" // Наукові записки. Серія: Педагогіка, Тернопіль. – 2002. – № 1. – С.26–33.

5. Политехнический словарь. – М.: Советская энциклопедия, 1989. – 656 с.